

מסכת סוכה, דף ב

בפסול שחמתה מרובה מצלתה וביטול הצל בחמה, בטעמי פסול סוכה שלמעלה מעשרים אמה לרבה ולר' זירא ולר' בא, בקביעות הסכך וגשמים סימן קללה בחג, בדפנות מגיעות לסכך ובסוכה שיש בה יותר מד' אמות, ובמצות חינוך במעשה דהילני המלכה

מתוך שיעורו של הרב יהודה שמואלביץ

מסכת סוכה נתרמה לעילוי נשמת נחמיה בן שמואל חיים הכהן ושרה פייגא בת שלמה אלעזר, על ידי צבי ניומן ורעייתו

א. בפסול שחמתה מרובה מצלתה, ובשיטת רש"י

[0: 26] תנן (סוכה ב.): "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה. ורבי יהודה מכשיר... ושחמתה מרובה מצלתה, פסולה".

[0: 44] ובטעם פסול שחמתה מרובה מצלתה כתב רש"י (סוכה ב. ד"ה ושחמתה מרובה מצלתה): "המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו ועל שם הסכך קרויה סוכה". הרי ששורש הפסול הוא שמיעוט הצל בטל ברוב החמה.

[1: 05] והר"ן (סוכה א. בדפי הרי"ף ד"ה ושחמתה מרובה מצלתה)¹ הביא שתי דרכים במה שכתב רש"י שהמועט בטל ברוב. הדרך האחת, שהביטול הוא למעלה, שהאזיר מבטל את מציאות הסכך, ונמצא שאין כאן סכך. והדרך השנית, שהביטול הוא במה שאנו רואים למטה בקרקע הסוכה, ששם יש חמה וצל, וכשהחמה מרובה הצל בטל בה, ומשום כך הסוכה פסולה.

[1: 43] והביא הר"ן שיש מי שפירש כדרך הראשונה, ודחה זאת, שאינו מתיישב לשיטת רש"י עצמו בסוגיא דלקמן בדף כ"ב. שרש"י מפרש שם דפסול מתניתין דחמתה מרובה מצלתה מיירי כשלמעלה מחצה סכך ומחצה אזיר, ולמטה החמה מרובה מן הצל, שכן דרך החמה הנכנסת דרך הנקבים שלמעלה להתפשט ולהתרחב בקרקע. ונמצא שלמעלה אין כאן רוב אזיר שיבטל את הסכך, ועל כרחק לשיטת רש"י הביטול הוא למטה, שרוב החמה מבטל את מיעוט הצל, וזהו הפסול. וז"ל: ולא רצה לומר שהסכך המועט יהא בטל לגמרי ברוב המגולה ויהא כאילו אין שם סכך כלל וכמו שראיתי מי שכתב כן... וכיון דכי הדדי נינהו אין כאן מועט שיבטל לגבי המרובה אלא מצלתה דלמטה קאמר שהיא בטלה לגבי חמתה שהיא מרובה הימנה, עכ"ל.

[2: 51] ולפי מה שהעלה הר"ן בשיטת רש"י צריך ביאור מהו החסרון שבביטול זה. בשלמא לדרך הראשונה, שהאזיר מבטל את הסכך, הרי זו סוכה בלא סכך, ופשיטא שפסולה. אבל לדרך השנית הסכך שלמעלה נשאר סכך, ואין מה שיבטלנו, ויש לסוכה זו סכך, אלא שהצל שלמטה בטל בחמה. ומהו הדין שיהא כאן שם צל למטה, ומה פסול יש בכך שאין בסוכה צל, והרי יש בה סכך.

[3: 31] ולהבין זאת יש להקדים דברי הראשונים בסוגיא דדף כ"ב. רש"י שם (סוכה כב: ד"ה כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת)² מפרש דכשלמעלה מחצה סכך ומחצה אזיר הסוכה פסולה, שלמטה החמה מרובה, שנכנסת חמה דרך הנקבים ועד שמגיע לקרקע מתפשטת, וכלשונו: "כשהנקב רחב כשיעור זוז חמתו מרובה למטה כשיעור סלע".

[3: 58] והקשו התוספות שם (סוכה כב: ד"ה כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת)³, שהרי מימרא זו דרב פפא היא, ורב פפא הוא מרא דשמעתא בסוגיא דלקמן (סוכה טו.):⁴ "פרוך כעומד, רב פפא אמר: מותר. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר: אסור". והיינו דסבר רב פפא שהלכה למשה מסיני היא דפרוך כעומד כשר אף בסוכה, וסוכה שמחצה מסוכך בסכך כשר ומחצה בסכך פסול כשרה. ואם כן היאך אמר רב פפא שבמחצה סכך ומחצה אזיר הסוכה פסולה, והרי פרוך כעומד כשר. בשלמא לרב הונא בריה דרב יהושע, דבעי עומד מרובה על הפרוך, שיהא סכך כשר מרובה על הפסול, ניחא שמחצה סכך כשר ומחצה אזיר פסולה. אבל לרב פפא דפרוך כעומד כשר, היה לנו להכשיר מחצה סכך כשר ומחצה אזיר, והיאך אמר רב פפא עצמו שפסולה.

[4: 49] ור"ת בספר הישר (חלק החידושים סימן שס"ח)⁵ הוסיף להקשות, שהרי קיימא לן להלכה כרב פפא דפרוך כעומד כשר אף בסוכה, ומחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול כשרה, והיאך נפסוק להלכה שמחצה סכך כשר ומחצה אזיר פסולה.

[5: 12] ומצינו בזה שני ישובים בראשונים, ישוב הרמב"ן והר"ן וישוב הרא"ש. הרמב"ן במלחמת השם (סוכה י: בדפי הרי"ף)⁶ והר"ן (סוכה י: בדפי הרי"ף ד"ה גמ' אמר רב פפא היינו)⁷ יישבו, דודאי פרוץ כעומד כשר, אלא שבמחצה סכך כשר ומחצה אויר, מכאן האויר נכנסת כאן חמה, ולמטה היא רבה על הצל, כמו שנתבאר. ולכן הרי זה כפרוץ מרובה על העומד. משא"כ במחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול אין למטה רוב חמה, והוא פרוץ כעומד וכשרה. וכלשון הר"ן: "אבל באויר אי אפשר לומר כן שכיון שאם הם שוים מלמעלה האויר רבה מלמטה **וסוכה בצל תליא מלתא** הרי פרוץ שלה מרובה על העומד".

[5: 55] ופירוש דבריהם, שכיון שתפקידו של הסכך להיות מיצל ולהגין על הסוכה, לכן כשבאים לשער מי פועל יותר ומי חשוב כאן יותר, הסכך או האויר, דנים זאת לפי פעולתם. הסכך מונע את החמה מליכנס ומיצל על הסוכה, ודרך האויר החמה נכנסת. וכיון שפעולת האויר בסוכה מרובה מפעולת הסכך, שסוף דבר יש בה חמה יותר מצל, הרי זה פרוץ מרובה. ואף שבמציאות שוים הם, מחצה על מחצה, מכל מקום חשיבות הפרוץ, דהיינו האויר, מרובה על חשיבות העומד, וחשיב כפרוץ מרובה על העומד.

[6: 43] והרא"ש (סוכה פרק ב' סימן ב')⁸ יישב בדרך אחרת, שבסוכת סכך ואויר אין שייך כלל להביא דין פרוץ כעומד, משום שניתנה הלכה שיהא הצל מרובה. וז"ל: ונראה לי דלא שייך להביא לכאן פרוץ כעומד דדוקא גבי סכך פסול וסכך כשר המונחין זה אצל זה שייך להזכיר פרוץ כעומד... אבל גבי סוכת סכך ואויר **ניתנה הלכה שיהא הצל מרובה**, עכ"ל.

ומשמע מדבריו שיש כאן הלכה נוספת. דין פרוץ כעומד שייך לדין הסכך, לשאלה כמה סכך צריך, ובזה די במחצה. אבל עוד הלכה יש, שיהא בסוכה צל, ומה יועיל שיש כאן פרוץ כעומד, אם למעשה אין העומד מיצל על הסוכה, ואין בה די צל. בשלמא בסוכת סכך כשר וסכך פסול, מצד הצל אין חסרון, שיש בה די צל, ואין לנו לדון אלא אם יש כאן די סכך מהלכות סכך, ובזה אמר רב פפא פרוץ כעומד כשר. אבל בסוכת סכך ואויר, אף שיש בה די סכך, למעשה אין בה צל, ופסולה משום שאין לה צל.

ושתי הבנות הן. להרמב"ן והר"ן הכל תלוי בשם הסכך, ואין הלכה בפני עצמה שיהא צל, אלא שחשיבות הסכך, אם יש כאן די עומד, נידונת לפי מה שהסכך בא לפעול, להיות מיצל, ולכן חשיב כפרוץ מרובה על העומד. ולהרא"ש הרי זה פרוץ כעומד, אלא שיש כאן פסול אחר, שניתנה הלכה בסוכה שיהא הצל מרובה, וכשיש מחצה אויר חסר בהלכה זו.

[8: 28] נמצא שבין להר"ן ובין להרא"ש יש דין שיהא צל בסוכה. להר"ן, כדי שיהא חשיבות לסכך, שאם אין צל הרי זה כפרוץ מרובה על העומד. ולהרא"ש, משום שיש הלכה בפני עצמה שיהא צל. ומעתה מבואר החסרון שכתב רש"י, שבחמתה מרובה מצלתה המועט בטל ברוב, וביאר הר"ן בשיטתו שהבטל הוא הצל שלמטה, שבטל בחמה. ומה ששאלנו מה חסרון יש בביטול הצל, והרי יש די סכך, התשובה היא שצריך שם צל. להר"ן, שאם לא כן חסר בסכך, ולהרא"ש, שאם לא כן חסר בהלכת הצל. וכשהצל בטל, הסוכה נפסלת, וזהו פסול חמתה מרובה מצלתה.

ב. היאך שייך ביטול ברוב הניכר

[9: 25] עוד הקשו האחרונים בשיטת רש"י, שכתב שהפסול הוא מדין מיעוט בטל ברוב. ופשטות כוונתו לדין ביטול ברוב הרגיל, כביטול איסור בהיתר, שכשיש רוב היתר ומיעוט איסור האיסור בטל ברוב, ואף כאן הצל בטל בחמה. והרי דבר ברור הוא שאין ביטול ברוב שייך אלא היכא דאיכא ספיקא, שאין ידוע איזהו ההיתר ואיזהו האיסור. אבל כשכל אחד ניכר בפני עצמו, ויודעים להראות באצבע על כל אחד מה הוא, לא נאמר בו דין ביטול ברוב. ואם כן כאן, שהחמה ניכרת והצל ניכר, מה שייך לדון כלל בביטול ברוב.

[10: 14] והמהר"ן חיות (סוכה ב. על רש"י ד"ה ושחמתה)⁹ עמד על קושיא זו, וחידש חידוש גדול ליישבה. דלפי מה שהבאנו מהר"ן, הביטול כאן אינו בסכך שלמעלה אלא בצל שלמטה, שבטל בחמה, וצל הוא דבר שאין בו ממש. וחידש שבדבר שאין בו ממש אין צריך לכללי הביטול הרגילים, וקל יותר לבטלו, ובטל אף כשהוא ניכר. וכלשונו: "דהצל נתבטל בחמה וכיון דצל הוי **דבר שאין בו ממש** לא שייך דין ניכר איסור". ודבריו חידוש גדול הם, דמאי שנא, אף שאין בו חשיבות, סוף סוף הרי הוא ניכר, ומה שייך בו ענין ביטול ברוב.

[10: 54] ועוד ישוב על קושיא זו בדברי הכליוס יעקב, דרש"י לא נתכוון כלל לדין ביטול ברוב, אלא להלכה אחרת, דין רובו ככולו, כדאמרין בגמרא בנזיר (מב.)¹⁰: "זאת אומרת, רובו ככולו מדאורייתא". וכדמצינו בשחיתת סימנים, שכדי להכשיר בהמה צריך לשחוט את סימניה, ואין צריך לשחוט כל הסימן, אלא כיון ששחט רוב הסימן כשרה מדין רובו ככולו. והלכה זו דרובו ככולו נאמרה להדיא באופן שהכל נראה לעין, שהרי בסימנים רואים כל הסימן, והוא שחט רובו, ומדין רובו ככולו חשיב כאילו שחט אף החלק האחר, אף שניכר שאינו שחוט. ואף כאן, מה שכתב רש"י שהמיעוט בטל, כוונתו שכשיש רוב חמה, מדין רובו ככולו כל הסוכה חשובה סוכת חמה, ואין לה חשיבות סוכת צל, ומשום כך פסולה. ואף שמעט דחוק בלשון רש"י, שקרא לזה מיעוט בטל

ברוב, מוטב לדחוק בלשונו שנתכוון לדין רובו ככולו. וסוף סוף אף דין רובו ככולו ענינו שמתעלמים מן השאר ודנים אותו על שם הרוב, ודומה הוא לענין ביטול ברוב.

ועוד יש המשך לסוגיא זו בדברי הראשונים בסוגיא דדף כ"ב, ובמקומה תתבאר.

ג. בטעמו של רבה, למען ידעו דורותיכם

[12:25] שנינו במתניתין שסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ורבי יהודה מכשיר, ונאמרו בגמרא כמה שיטות מהו החסרון בסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים.

[12:38] רבה (סוכה ב.) למד את הפסול מקרא דכתיב (ויקרא כג, מג)¹¹ "למען ידעו דלתיכם כי בפסות השבתי את בני ישראל: "עד עשרים אמה, אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה, אין אדם יודע שדר בסוכה, משום **דלא שלטא בה עינא**". עינו של אדם שולטת עד עשרים אמה, ורק עד עשרים אמה רואה הוא עצמו יושב תחת הסכך.

[13:01] ובפשטות היה נראה שישור דין למען ידעו דורותיכם הוא דין בישיבת הגברא, שבשעה שיושב בסוכה יבוא לידי למען ידעו דורותיכם. ולפי זה בסוכה שלמעלה מעשרים אין הפסול בעצם הסוכה, אלא בישיבת הגברא. אבל קשה מלשון המשנה, שקראה לה סוכה פסולה.

[13:32] אמנם לשון רש"י (סוכה ב. ד"ה למען ידעו): "**עשה סוכה** ששיבתה ניכרת לך". הרי שיש כאן הלכה בעשיית הסוכה, שיעשה סוכה שיוכלו לבוא מתוכה לידיעת הסוכה. ולכן כשהיא למעלה מעשרים, הרי היא סוכה שלא נעשתה כראוי, ואי אפשר להגיע מתוכה לתכלית הסוכה של למען ידעו דורותיכם, והיא סוכה פסולה.

[13:59] ומבואר במשנה שרבי יהודה חולק על פסול זה ומכשיר סוכה שלמעלה מעשרים אמה, ויש לדעת לרבה במאי פליג. ובפשטות היה מקום לפרש, דהנה בהמשך הגמרא בעמוד ב' מבואר ששאר האמוראים, שפירשו טעמים אחרים בפסול שלמעלה מעשרים, חלקו על רבה משום שפירשו את הקרא באופן אחר (סוכה ב.): "כולהו כרבה לא אמרי, ההוא ידיעה לדורות היא", ואינו על ידיעת הישיבה בסוכה, אלא על ידיעת הדורות הבאים בסוכות ענני כבוד שנעשו לאבות. ולכאורה יודה רבה שרבי יהודה המכשיר אף הוא פירש כן את הקרא, ורק בדעת תנא קמא חידש רבה שהקרא קאי על ידיעת הישיבה בסוכה.

[14:48] וכן היה נראה לדקדק מלשון רש"י, כמו שהעיר הפני יהושע (סוכה ב.)¹². שרש"י הראשון בפרקין (סוכה ב. ד"ה מתני' סוכה ורבי יהודה מכשיר) כתב: "בגמרא מפרש פלוגתייהו", ולכאורה קשה, שלא מצינו בגמרא שפירשה במאי פליגי. והיה קרוב לומר דכוונת רש"י, שהרי הגמרא מבארת מדוע לא דרשו שאר האמוראים את הקרא כרבה, ופשיטא שאף לרבה זהו טעמו של רבי יהודה, ונמצא שהגמרא מפרשת פלוגתייהו.

[15:23] אבל כתב הפני יהושע שאי אפשר לפרש כן, מהגמרא בעירובין (ג:)¹³, ששם איתא, וכן הובא בגמרא כאן, שמבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה ימעט, דהיינו שקורת המבוי המונחת למעלה מעשרים אמה פסולה, ויש מאן דאמר בגמרא שהוא משום היכר, מאותו טעם דהכא, שאין היכר לקורה אלא עד עשרים אמה, ואף שם רבי יהודה מכשיר. ומבואר שם להדיא שהמחלוקת היא אם אכן רק עד עשרים אמה עין שולטת, או שאף למעלה מעשרים עין שולטת. וכלשון הפני יהושע: "דטעמא דר"י בסוכה משום **דלעולם איכא הכירא** אפילו בגבוה טובא כמו במבוי". ולפי זה צריך עיון כמה שכתב רש"י בגמרא מפרש פלוגתייהו, שהרי לא מצינו פירוש זה בגמרא כאן.

[16:06] והערוך לנר (סוכה ב. ד"ה ברש"י ד"ה ור"י מכשיר)¹⁴ דחק בדברי רש"י, שמה שכתב בגמרא מפרש פלוגתייהו, כוונתו לגמרא בעירובין ולא לגמרא בסוכה, ששם אכן מבואר שנחלקו בענין ההיכר, כמו שהבאנו. וכלשונו: "מפרש פלוגתייהו בעירובין (ג א) דלרבי יהודה לא בעינן כן דביותר מכ' ג"כ שלטה עינא". זהו טעמו של רבה.

ד. בטעמו של ר' זירא, וסוכה תהיה לצל

[16:23] שיטה שניה בגמרא, ר' זירא (סוכה ב.) דרש מקרא דכתיב (ישעיהו ד, ו)¹⁵ "וְסִפְּהָ תִּהְיֶה לְצִלְיוֹמָם מִחֶרֶב": "עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה, למעלה מעשרים אמה, אין אדם יושב בצל סוכה **אלא בצל דפנות**". ופירש רש"י (סוכה ב. ד"ה וסוכה תהיה לצל): "משמע אין סכך אלא העשוי לצל", כלומר שהסכך צריך שיהא סכך העושה צל. והמציאות היא שאם הסוכה גבוהה עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה, ולמעלה מעשרים אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל הדפנות.

[16:56] ומבואר בגמרא שאף ר' זירא מודה שאין צריך שהצל יבוא בפועל מן הסכך. דאביי הבין שלר' זירא צריך שהצל יבוא בפועל מן הסכך, והקשה לו שלדבריו סוכה העשויה בעשתרות קרנים, בין שני הרים גבוהים שיש שפלה ביניהם, ומחמת גובה ההרים אין החמה זורחת בשפלה, תהא פסולה, שהרי צלה בא מעשתרות קרנים ולא מן הסכך. ותירץ ר' זירא שהתם דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה, והסכך הזה יכול להצל על המקום, ודי בכך. ורק סכך שלמעלה מעשרים, שמחמת גובהו אינו יכול להצל על המקום וכל הצל בא מן הדפנות, הוא סכך פסול.

[17:44] והקשו הראשונים, לר' זירא במאי פליג רבי יהודה ומכשיר. והרי בדין חמתה מרובה מצלתה שבסיפא דמתניתין רבי יהודה מודה, הרי שאף הוא מודה שצריך צל, ואם כן מדוע חולק הוא בפסול סוכה שלמעלה מעשרים. ומצינו בזה שני ישובים בראשונים, ישוב הריטב"א וישוב הר"ן.

[18:05] הריטב"א (סוכה ב. ד"ה א"ל אביי אלא מעתה עשה)¹⁶ יישב שרבי יהודה מוסיף מדרגה אחת על רבנן. כשם שלרבנן אין צריך שהצל יבוא בפועל מן הסכך, כמו שהבאנו מעשתרות קרנים, כך הוסיף רבי יהודה שאף כשהסכך גבוה אין בכך חסרון, שהרי באמת הסכך הזה יכול להצל, שאם ישפילוהו ויורידוהו למטה יוכל להצל על מקום הסוכה, אלא שבמקום שהוא עומד עתה אינו יכול. ויש בו כח להצל אם יורידוהו, ודי בכך לדוננו כראוי להצל על הסוכה. וכלשונו: "וכל שראויה לעשות צל אע"פ שאינה עושה צל מחמת מניע' המקום אין בכך כלום", ור' יהודה מכשיר מכיון שראוי לעשות צל כשמשפילין אותו".

[18:40] והר"ן (סוכה א. בדפי הרי"ף ד"ה ושחמתה מרובה מצלתה)¹⁷ יישב, שרבנן סברי שצריך שהצל יהא בקרקע, שיצל על קרקע הסוכה, ורבי יהודה סבר שדי במה שעושה עתה צל במקום אחר, ואין צריך שיעשהו בקרקע הסוכה. וכלשונו: "דאע"ג דרבי יהודה לא בעי שיהא הסכך מיצל תחתיו... אפ"ה בעי מיהא שיהא מיצל".

[18:55] וצריך ביאור כוונת הר"ן, היכן עושה הסכך הזה צל. ויש בזה שני ביאורים. האחד, שבאמת אינו עושה צל בסוכה, אלא סובר רבי יהודה שדי שעושה צל חוץ לסוכה, ולקמן יתבאר מה הסברא בזה. והשני, דודאי צריך שהצל יהא בסוכה, אלא שלרבי יהודה אין צריך שיהא בקרקע הסוכה. לרבנן כל שאין צל בקרקע הסוכה יש חסרון, ולמעלה מעשרים כבר אין צל בקרקע הסוכה, ופסולה. ורבי יהודה סבר שדי במה שהסכך יכול לעשות צל במקום הגבוה הסמוך לו. כגון האמה שבגובה תשע עשרה אמה, שהיא סמוכה לסכך, ושם הסכך עדיין מיצל, שהרי משם אינו גבוה יותר מעשרים אמה, וכיון ששם עושה צל, סבר רבי יהודה שבכך כבר יש הכשר.

ולביאור הראשון צריך להבין מה הסברא, היאך מועיל לסוכתנו מה שעושה צל במקום אחר חוץ לסוכה. ואף הביאור השני מחודש הוא וצריך הסברה, היאך סבר רבי יהודה שדי בצל הסמוך לסכך. הרי בפשטות צריך שיוכל להצל על הסוכה עצמה, על קרקע הסוכה, שהרי סוכה צריכה קרקע, ואי אפשר שתהא הסוכה רק למעלה בלא קרקע. ומה מועיל שיש שם צל, והרי במקום הזה אין צל.

[20:31] ובאמת מצינו בר"ן ובתוספות חידוש גדול בדברי ר' זירא אף בשיטת רבנן עצמם. הר"ן (סוכה א. בדפי הרי"ף ד"ה אלא בצל דפנות)¹⁸ הקשה, שהרי הפסול אינו אלא בסוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה, אבל בסוכה של תשע עשרה אמה, אפילו היא סוכה קטנה של שבעה טפחים על שבעה טפחים, כשרה. ואי אפשר להכחיש את המוחש, שבסוכה צרה כל כך, של ז' טפחים על ז' טפחים, הגבוהה י"ט אמה, הסוכה מלאה חמה, ואיך כשרה. וז"ל: תמנהי שהרי אין ספק שאין שום שעה ביום שסכך של ז' על ז' שהוא הכשר סוכה ימנע שלא יכנס חמה תחתיו כל שהוא גבוה כ'... וכי יכולין אנו להכחיש המוחש, עכ"ל.

ויישב הר"ן, דאין הכי נמי שמלאה חמה, אלא שעד עשרים אמה הסכך ממעט את חום החמה, וכלשונו: "דקים להו לרבנן דעד כ' אמה מגין הסכך וממעט חום החמה למי שהוא יושב תחתיה שאינו מתחמם בה כל כך כאילו היה מגולה". ולכאורה כוונתו שהסכך גורם שחוזק החמה בסוכה פחות ממה שהיה אילו לא היה שם סכך, ולמעלה מעשרים אינו ממעט את החום כלל. הרי מבואר בר"ן חידוש גדול מאד, שדי במה שהסכך ממעט את חוזק החמה. וחידוש רב הוא, מה מועיל מיעוט החמה בחוזקה, סוף סוף חמתה מרובה מצלתה, ואיך כשרה סוכה זו, והיאך מתקיימת כאן הלכה דר' זירא.

[21:51] ואף בתוספות (סוכה ב. ד"ה יש בה יותר מארבע אמות) מצינו חידוש גדול בדעת ר' זירא. דבגמרא שם איתא שלר' זירא, אם הסוכה רחבה יותר מד' אמות על ד' אמות כשרה אף כשגבוהה למעלה מעשרים, שכשהסוכה רחבה ד' אמות על ד' אמות יש בה צל אף כשהיא למעלה מעשרים. והקשו התוספות, שמשמעות הגמרא שכשיש בה רוחב ד' אמות על ד' אמות, אפילו גבוהה ארבעים או חמשים אמה כשרה, ואין שיעור לגובהה. ודבר תמוה הוא, שאם הסוכה גבוהה הרבה, לפי ערך הגובה כבר תהא בה חמה כשאינה רחבה אלא ד' אמות על ד' אמות. וכתבו: וי"ל דלעולם צריך הרוחב לפי הגובה לפי חשבון ד' אמות לעשרים אי נמי קים להו לרבנן דאפילו בגובה אלף אי אפשר שלא יהא כאן צל סכך פורתא אם היתה רחבה יותר מד' אמות, עכ"ל. בתירוצם

הראשון צריך לשמור על ערך שבין הגובה לרוחב. ובתירוץ השני חידשו שדי בצל פורתא, וכשיש רוחב ד' אמות לעולם יש צל פורתא. ודבריהם צריכים ביאור, מה מועיל צל פורתא, וכי לדין צלחה מרובה מחמתה מועיל צל פורתא.

נמצאו כאן שלש קושיות. בר"ן בדעת רבנן, שדי במה שהסכך ממעט את חום החמה. בתוספות, שדי בצל פורתא. ובר"ן בדעת רבי יהודה, שאין צריך שהצל יהא בסוכה, אלא אפשר שיהא במקום אחר חוץ לסוכה, או שדי שיהא למעלה ואין צריך שיהא בקרקע. וכל אלו צריכים ביאור, היאך מועילים להלכת צל הסוכה.

[23:54] והביאור המקובל בזה, שדין ר' זירא אינו דין צלחה מרובה מחמתה הרגיל, אלא דין נוסף. הדין הכללי של צלחה מרובה מחמתה הלכה בסוכה הוא, שיהא מקום הסוכה יכול להיות מוצל מכח הסכך. ור' זירא הוסיף דין אחר, דין בעצם שם הסכך, שכדי שיחול על הסכך שם סכך צריך שיעשה צל. דכיון דכתיב וסוכה תהיה לצל, ופירש רש"י שאין סכך אלא העשוי לצל, הרי מציאות הסכך אינה אלא במה שעושה צל. נמצא שהלכת צלחה מרובה מחמתה הלכה מצד הסוכה היא, שצריך סוכה שיש לה מיצול היכול להצל עליה, ודין ר' זירא הוא דין בחפצא של הסכך, ושתי הלכות אלו חלוקות הן לגמרי.

בדין צלחה מרובה מחמתה צריך שהסכך יוכל להצל על רוב הסוכה. אבל מאידך אין צריך שיהא עתה בפועל סכך המיצל על הסוכה, שכיון שעיקר ההלכה שיהא לסוכה זו סכך המיצל, די שהוא עומד באופן שאם ישפילוהו יוכל להצל, ובכך כבר יש לו שם המיצל של סוכה זו. אבל דין ר' זירא, שאינו דין בסוכה אלא דין בשם סכך, מחד גיסא חמור הוא מדין צלחה מרובה מחמתה, שצריך שעתה בפועל, מן המקום שהוא עומד בו, יוכל לעשות צל. ואם אינו יכול לעשות צל, אין עליו עתה שם סכך, ואין מועיל שאם ישפילוהו יעשה צל, שצריך שעתה, במקום שהוא עומד, יהא לו שם סכך במה שיכול לעשות צל. אבל מאידך חידשו הראשונים שאין צריך שיוכל להצל על רוב הסוכה ולעשות בה צל שלם. שכיון שדין ר' זירא אינו שייך לסוכה אלא לשם סכך, די בזה שעושה איזה צל שהוא, ובמה שעושה מעט צל כבר יש לו שם סכך, שזוהי מציאות הסכך, שעושה צל.

ולכן חידש הר"ן שבהלכה זו די שממעט את חוץ החמה, שכיון שהחמה פועלת בסוכה פחות, יש לסכך זה שם סכך. וכן כתבו התוספות שדי שעושה צל פורתא, שבכך כבר מקבל שם סכך. שכל הצורך אינו אלא שיקבל שם סכך, ולקבלת שם סכך די בצל פורתא, ודי בצל הממעט את חוץ החמה. זהו בשיטת רבנן.

[26:22] ובשיטת רבי יהודה הוסיף הר"ן חידוש, שכיון שכל ההלכה אינה אלא ליתן שם סכך, אין שום ענין שיהא הצל בסוכה זו. ואפילו עושה הסכך צל חוץ לסוכה, כבר יש לו מציאות של סכך, ומקבל שם חפצא של סכך. וזהו לביאור הראשון. ולביאור השני, די שהצל יהא למעלה אף שאינו בקרקע הסוכה, ואין בכך חסרון, שאין דין שיהא הצל מיוחס דוקא לסוכה, ועיקר הדבר שיש לו שם סכך במה שפועל צל באיזה מקום שהוא, בין בגובה למעלה בין חוץ לסוכה. נמצא שדין ר' זירא הלכה בפני עצמה היא, נפרדת מהלכת צלחה מרובה מחמתה, וכל ענינה ליתן שם לסכך, שבמה שעושה צל מקבל שם סכך.

ה. בטעמו של רבא, דירת עראי

[27:16] רבא (סוכה ב.) למד מקרא דכתיב (ויקרא כג, מב) ¹⁹ "בִּסְפַת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים": "אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. עד עשרים אמה אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה, אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע". ומחדש רבא דרבנן סברי שהסוכה צריכה להיות דירת עראי, ולכן למעלה מעשרים פסולה, שאז אדם עושה דירתו דירת קבע.

[27:48] ומבואר בגמרא שאביי הבין שלדברי רבא צריך שהסוכה תהא בפועל דירת עראי, והקשה לרבא, אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן הכי נמי דלא הויא סוכה, שאם יעשה סוכה במחיצות של ברזל, שהיא דירת קבע, תהא פסולה אף כשאינה גבוהה יותר מעשרים, וזה לא שמענו. ותירץ רבא, עד עשרים אמה דאדם עושה דירתו דירת עראי, כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק, למעלה מעשרים דאדם עושה דירתו דירת קבע, כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק.

[28:25] ופירש רש"י (סוכה ב. ד"ה עד עשרים אמה דאדם עושה), וז"ל: שפיר דמי דודאי יש בכלל קבע עראי והרי עשה כתורה ועל כרחך לא הקפידה תורה על העראי אלא לשם שיעור לתת לך שיעור בגובהה שתהא יכולה לעמוד על ידי יתידות עראי, עכ"ל. ופשטות דבריו, שתירץ רבא שאין סברא לפסול מחיצות של ברזל, כיון שיש בכלל קבע עראי והרי עשה כתורה, ואין סברא שהתוספת שמוסיף לעשותה קבע תפסלנה. ולכן על כרחך מה שכתבה תורה עראי, היינו ליתן שיעור לגובה עד עשרים אמה, שלמעלה ממנו הרגילות לעשות קבע. ונשתנו כאן דברי רבא, שהיסוד הוא שצריך שיעור גובה שלא יעבור עשרים אמה. ונפקא מינה, שאף כשעשאה עראי, אם היא למעלה מעשרים פסולה. אף שהיא דירת עראי, אין התנאי תלוי בעראי וקבע אלא בגובה שלמעלה מעשרים.

[29:42] אבל עיקר דברי רש"י שיש בכלל קבע עראי צריכים ביאור, מדוע לא יהא זה עצמו הפסול, שאם עשאה קבע פסולה, שהתורה רצתה שתהא דירת עראי ולא דירת קבע. ונראה הביאור, שסוכה שיכולה להיות עראי, אף כשעשאה קבע אין הקבע המעמידה, שהרי היתה יכולה לעמוד אף אילו היתה עראי. ולכן אין לקבע חשיבות להפקיע שם עראי מן הסוכה. ואף אם סוכה צריכה עראי, יש בכלל קבע עראי, שאין הקבע נצרך כאן לסוכה זו, ואינו עוקר את מציאות הדירה, ואין סברא שתוספת שאינה נצרכת לדירה זו תקלקל את דירת העראי. ועל כרחק שהתורה נתנה כאן שיעור.

[30:30] ועיקר דברי רש"י, שלרובא יסוד הדין שאמרה תורה שיעור, כן מבואר ברוב הראשונים, אלא שפירשו בדרך אחרת מרש"י מדוע פירש רבא שהדבר תלוי בשיעור, ולא במציאות העראי והקבע בפועל. התוספות (סוכה ב. ד"ה כי עבד ליה דירת קבע) פירשו שכך משמע ליה קרא, "דאיתא לשיעורא לאורויי לך מדת גובהה".

[30:34] והר"ן (סוכה א. בדפי הרי"ף)²⁰ ביאר שאי אפשר לפרש עראי כפשוטו, שאם כן היה צריך לעשות בנין המכוון בדיוק לעראי של שבעה ימים, כדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים, שלא יהא ראוי ליותר משבעת ימים, ודבר זה אי אפשר לעמוד עליו. וכלשוננו: "לפי שאי אפשר לומר שהתורה תצוה מה שאי אפשר לעמוד עליו דבאיזה דבר נשער אם הבנין ראוי לשבעה בלבד או ליותר מכך". ולכן על כרחק הכל תלוי בשיעור שראוי לעשות בו עראי. ושיטת רוב הראשונים היא שהכל תלוי בשיעור, בין לקולא בין לחומרא. לקולא, שלמטה מעשרים יכול לעשות מחיצות של ברזל, ולחומרא, שלמעלה מעשרים פסולה אף כשעשאה עראי.

[31:17] אבל הריטב"א (סוכה ב.)²¹ הביא בשם התוספות שפירשו דברי רבא בדרך אחרת, דלעולם מודה רבא שהדין הוא שצריך עראי ממש, אלא שיש כאן הכלל הידוע דר' זירא (מנחות קג:)²², כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, והכי נמי כל הראוי לעראי אין עראי מעכב בו. וכלשון הריטב"א: "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו והכא נמי למטה מעשרי' שראוי לעראי אין עראי מעכב ואפי' קבע כשרה למעלה מעשרים שאינו ראוי לעראי עראי מעכבת". ולכן למטה מעשרים, שראוי לעראי, שכך הרגילות לעשותה עראי, כשרה אף כשעשאה קבע. ולמעלה מעשרים, שאינה ראוי לעראי, שהרגילות לעשותה קבע, עראי מעכב בה.

[31:53] וכתב הריטב"א שלדבריהם, הדין צריך להיות שאם יצליח לעשות למעלה מעשרים סוכת עראי, תהא כשרה, ודלא כמו שנתבאר בשיטת רוב הראשונים. שהרי לדבריהם אין הדבר תלוי בשיעור, וכל הדין הוא לעשות עראי ממש, אלא שלמטה מעשרים, שראוי באופן רגיל לעראי, אין עראי מעכב, ולמעלה מעשרים עראי מעכב, אבל כשיעשה עראי תהא כשרה, שזהו מה שרצתה תורה, לעשות עראי. וכלשוננו: "וזה לפי דעת' שכתבנו למעלה דאי לא כי עבד לה עראי מיהת למעלה מעשרי' ליתכשר דבמקום שהבילה מעכבת נכשרת היא בבילה". ואם כן קשה, היאך סתמה המשנה שלמעלה מעשרים פסולה, והרי אם יעשה עראי כשרה.

והביא הריטב"א שהתוספות עצמם ביארו שלמעלה מעשרים לעולם חשובה קבע, ואף כשעושה מחיצות עראי עדיין חשובה קבע מחמת עצם הגובה, שהגובה סיבה הוא ליתן עליה שם קבע. ויש כמה דברים המגדירים את הסוכה לסוכת קבע, וכדאיתא בהמשך הגמרא (סוכה ג:)²³ שבית דירת קבע הוא, וצריך ארבע אמות על ארבע אמות. וכאן כתבו התוספות שכשעושה סוכה גבוהה, עצם הגובה מגדירה לקבע אף אם יעשה במחיצות עראי. ולכן לעולם לא תהא סוכה הגבוהה עשרים אמה שתהא עראי, ומשום כך סתמה המשנה שסוכה שלמעלה מעשרים פסולה. ולפי זה, כתב הריטב"א, על כרחק לא גרסו כגירסא שלפנינו בגמרא, למעלה מעשרים כי עבד ליה דירת עראי נמי לא נפיק, שלדבריהם אילו עשאה עראי באמת היתה כשרה, אלא שאין מציאות כזו, ואי אפשר לגרוס כן בגמרא.

[33:39] נמצאו לנו שתי שיטות בעיקר דינא דרבא. שיטת רוב הראשונים, שהדבר תלוי בשיעור גובה עשרים אמה, ושיטת התוספות שבריתב"א, שתלוי בעראי ושאינו עראי. ודברי רוב הראשונים צריכים ביאור, שלכאורה לדבריהם אין כלל דין לרבנן שצריך דירת עראי, והכל דין שיעור גובה בלא שייכות לקבע ועראי, ורבי יהודה המכשיר למעלה מעשרים חולק על השיעור. ודבר זה אי אפשר לאומרו, שהרי מבואר בכמה סוגיות בגמרא שנחלקו רבנן ורבי יהודה אם סוכה דירת עראי בעינן או דירת קבע, ויש לזה נפקותות. כגון בגמרא ביומא (י:)²⁴, שנחלקו רבי יהודה ורבנן אם סוכה חייבת במזוזה, ומבואר שם: "רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, ומיחייבא במזוזה. ורבנן לטעמיהו, דאמרי: סוכה דירת עראי בעינן, ולא מיחייבא במזוזה". הרי שנחלקו אם סוכה דירת קבע או דירת עראי, ובזה תלויה שאלת המזוזה. ואם כן קשה, שהראשונים פירשו שלרובא הוא שיעור בעלמא, ובסוגיות מצינו שלא כן.

[34:32] ועל כרחק מוכרח מזה שאף לדבריהם אין השיעור שיעור גובה בעלמא, אלא לעולם תלוי הדבר בעראי וקבע. אלא שתירץ רבא שגדר דין עראי וקבע אינו תלוי במעשה בפועל, אם עשה מחיצות חזקות אם לא, אלא אם הסוכה ראוייה לעשותה עראי. עד עשרים אמה, שראוייה לעראי, לעולם חשובה עראי. ולמעלה מעשרים, שראוי לעשותה קבע, שדרך העולם לעשותה קבע, חשובה קבע אף שעשאה עתה עראי. ודבר מחודש הוא, שכשעשה בפועל עראי למעלה מעשרים נחשבה קבע משום שבדרך כלל כך עושים, וסוף סוף עשה עתה סוכת עראי. אבל לכאורה כן מוכרח, כמו שהבאנו מן הגמרא שנחלקו אם סוכה דירת עראי או קבע,

ומוכרחים לומר חידוש זה, שהעושה סוכה שדרך העולם לעשותה עראי חשובה עראי אף שעשאה עתה קבע, ומאידך כשעשאה למעלה מעשרים, שהדרך לעשותה קבע, חשובה קבע אף שעשאה עראי.

[35:36] עוד בסוגיא דרבא. במה שמבואר שלמעלה מעשרים הרגילות לעשות דירת קבע, הקשו האחרונים, שהרי סוכה כשרה אף כשאין הדפנות מגיעות לסכך, ודי בדופן גבוהה עשרה טפחים אף כשהסכך גבוה עשרים אמה. ואם כן הסוכה ראויה לעראי אף כשהסכך גבוה עשרים אמה, שהרי יכול לעשות מחיצות נמוכות, ואין טעם לעשותן קבע. אף כשהסכך גבוה, המחיצות ראויות להיות עראי.

[36:08] ומצינו בזה תירוץ מחודש בב"ח (אורח חיים סימן תרל"ג)²⁵, שכיון שאילו עשה מחיצות עד הסכך היה צריך לעשותן קבע, לכן אף עתה שאין מגיעות לא יצא ידי חובתו. וכלשונו: "שאם היה עושה מחיצותיה מגיעות לסכך היה צריך לעשות יתדותיה קבועין גם עתה שאין מגיעות לסכך נמי לא נפיק ידי חובתו". ודבריו צריכים ביאור, מאי האי.

[36:25] וידועה מחלוקת הראשונים מאיזה דין כשרה סוכה שאין דפנותיה מגיעות לסכך. בריטב"א (סוכה טז.)²⁶ מבואר שהוא מדין גוד אסיק, וכלשונו: "כשרה דאמרינן גוד אסיק מחיצה", דהיינו שבעצם צריך שהמחיצות יגיעו לסכך, אלא שיש הכשר של גוד אסיק. ואילו בר"ן (סוכה ב. בדפי הרי"ף)²⁷ דייקו האחרונים שאין צריך גוד אסיק, שכתב שלא מצינו גוד אסיק בסוכה: "דאע"ג דלגבי שבת אמרינן גוד אסיק לא אמרינן הכי לגבי סוכה". ולכאורה לדעת הריטב"א, שבעצם צריך שהמחיצות יגיעו לסכך, יש להבין דברי ה"ח, שכיון שזו המחיצה הנצרכת בסוכה מעיקרה, וכשיעשו מה שנצרך בעצם צריך קבע, הרי זו סוכה הצריכה מחיצות קבע. אבל לדעת הר"ן צריך ביאור, שאם מעיקר הדין אפשר לעשות מחיצות נמוכות, מה הסברא בדברי ה"ח.

[37:14] ולעיקר הקושיא, מצינו בשער הציון (סימן תרל"ג אות ו')²⁸, וכעין זה בפני יהושע (סוכה ב.)²⁹, שמה שלמעלה מעשרים צריך קביעות אינו מחמת הדפנות אלא מחמת הסכך. שכיון שהסכך מונח גבוה מאד, צריך להעמידו על יתדות קבועות וחזקות, והן עושות את הסכך כסכך המונח בקביעות. ונמצא שאין הפסול מחמת הדפנות, ולכן אף שאת הדפנות אפשר לעשות עראי, שאפשר לעשותן נמוכות, מכל מקום כשהסכך גבוה צריך שיהא מונח על יתדות קבועות, ולכן הסוכה חשובה דירת קבע. וכלשון הפני יהושע: "דעיקר קפידא דקרא בדירת עראי היינו על הסכך שיעשה הסכך בענין שלא יצטרך לעשות הדפנות בנין קבע וע"כ היינו בענין הגובה".

ו. בקביעות הסכך, וגשמים סימן קללה בחג

[37:57] והקשו התוספות (סוכה ב. ד"ה כי עביד ליה דירת קבע), לפי מה שהעלה רבא שאפשר לעשות סוכה במחיצות של ברזל, ולמטה מעשרים כשרה אף כשעושה אותה בקביעות, אם כן היאך אמרו גשמים סימן קללה בחג, וכלשונם: "אמאי אמר (תענית דף ב.) גשמים סימן קללה בחג והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ירדו גשמים בסוכה". יכול הוא לעשותה קבע, ושוב אין חשש גשמים, שאף כשירדו גשמים לא יכנסו לסוכה.

[38:26] ותירצו: "וי"ל דנהי דלא חיישינן בדפנות אי עביד להו קבע מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מתכשרה עד דעביד לה עראי". ובפשטות ביאור דבריהם, שאם עשה סכך קבע הסוכה פסולה מצד הדין שצריך שתהא הסוכה עראי. ואף שהעלה רבא שאין צריך שתהא עראי בפועל אלא די שראויה להיות עראי, חידשו התוספות שזהו בדפנות בלבד, אבל בסכך, שהוא עיקר הסוכה, צריך עראי ממש.

[39:01] אבל השפת אמת (סוכה ב. ד"ה בד"ה כי עביד)³⁰ הקשה שאי אפשר לפרש כן, שאם כן לרבי יהודה, דסבר סוכה דירת קבע בעינן, מותר לקבוע את הסכך במסמרים. שאם כל הפסול שבתוספות לקבוע את הסכך במסמרים הוא מכח הדין דסוכה דירת עראי, הרי לרבי יהודה, דסוכה דירת קבע בעינן, אפשר לקבוע, ואם כן תקשה לרבי יהודה קושיית התוספות מדוע גשמים בחג סימן קללה. ובמשנה בריש תענית (תענית ב.)³¹ משמע שהכל מודים גשמים בחג סימן קללה. וכלשון השפת אמת: "מיהו לר"י דמכשיר קבע קשה הא דאמרי' דהוי סי' קללה ובריש תענית משמע דהכל מודין בזה".

[39:33] ועוד מן האחרונים הקשו קושיא זו, ומהם בשו"ת מרחשת³³: "אבל לפ"ז תשאר קושיית התוס' שם אמאי הוו גשמים סימן קללה בחג יחזקנו בנסרים לר"י".

[39:41] ולכן כתב השפת אמת שעל כרחך ביאור דברי התוספות אינו שהפסול מכח דין דירת עראי, ושיש כאן שתי מדרגות בעראי, שהסכך צריך עראי ממש והמחיצות די שיהיו ראויות לעראי. אלא יסוד דבריהם הוא ששם סכך אינו אלא כשעשאוהו עראי, ואם הסכך קבוע אין עליו שם סכך כלל. וכלשונו: "דגם ר"י מודה דבגוף הסכך לא הכשירה תורה קבע".

[40:03] ומצינו בלבוש (אורח חיים סימן תרל"א סעיף ג')³⁴ שכתב בטעם הפסול כשעשה את הסכך מעובה עד שאין הגשמים יורדים לתוכו, "שאינן זה שם סוכה עליו אלא כבית מקורה". והוא מתאים לדברי השפת אמת, שהפסול שבתוספות הוא משום שאם לא כן אין לו שם סכך, ונעשה כתקרה, ושם סכך אינו אלא כשהוא עראי. ולכן אף לרבי יהודה, דסוכה דירת קבע בעינן, מכל מקום צריך שם סכך, ושם סכך אינו אלא כשהוא עשוי בדרך עראי.

ז. בדין דפנות מגיעות לסכך

[40:35] בגמרא בעמוד ב' (סוכה ב:) מבואר שלשיטת רבה, שפסול סוכה שלמעלה מעשרים אמה הוא משום דלא שלטא בה עינא, אם הדפנות מגיעות לסכך כשרה אף כשהיא למעלה מעשרים אמה, "וכיון דדפנות מגיעות לסכך, משלט שלטא בה עינא". ונחלקו התוספות והריטב"א בהבנת היתר זה.

[40:57] התוספות (סוכה ב: ד"ה וכיון דדפנות מגיעות לסכך מישלט) הקשו, אם אומרים שכשהדפנות מגיעות לסכך שלטא בה עינא אף למעלה מעשרים אמה, מדוע קורת מבוי ונר חנוכה הגבוהים מעשרים אמה פסולים, והרי טעם הפסול שם הוא משום דלא שלטא בה עינא. ומדוע לא שלטא בה עינא, והרי קורת המבוי ונר חנוכה מונחים סמוך לדפנות, לכותלי המבוי או לקירות הבית, ומדוע אין בהם היתר דפנות מגיעות לסכך. ותירצו, שכיון שהקורה אינה רחבה אלא טפח, וכן הנר דבר קטן הוא, אף כשהדפנות מגיעות אין העין שולטת לראותם. ורק בסכך, שרחב שבעה טפחים לכל הפחות, כשהדפנות מגיעות העין שולטת. וכלשונם: "דהתם קורה טפח לא שליט בה עינא כמו בסוכה דרחבה טובא". דהיינו, שכדי שתשלוט העין אין די בעצם מה שיש דופן עד הדבר שצריך לראותו, אלא צריך שיהא לדבר שצריך לראותו שיעור גודל של שבעה טפחים, וכשהוא גדול כשיעור זה רואים אותו על ידי דפנות מגיעות לסכך. זהו יסוד תירוץ התוספות.

[42:07] והריטב"א (סוכה ב:) עמד אף הוא על קושיא זו, ותירץ בדרך אחרת. שמעלת דפנות מגיעות לסכך אין פירושה כפשוטה, שמכח הדפנות העין נמשכת עד למעלה מעשרים אמה שיש דופן רצופה עד הסכך, אלא כיון שהדפנות מגיעות עד הסכך והוא רואה עצמו תחת כיסוי, אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך. וז"ל: מ"מ כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעירובין ושלשית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוס' ועומד תחת קירו' א"א שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך, עכ"ל.

ואף שבדרך כלל אינו רואה ומכיר שהוא סכך, מכל מקום כשמוקף מכל צדדיו ויש עליו כיסוי, אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת הסכך. כלומר שהוא מצדו יתעורר לחפש ולראות כאן את הסכך, ולא שיש כאן ראייה בעין מצד הדפנות. ולכן כל ההיתר שייך דוקא בסוכה שיש לה כיסוי, שמרגיש עצמו מוקף מכל סביביו ומתעורר להסתכל ולחפש את הסכך. אבל קורת מבוי פרוצה מלמעלה, ואין בה היתר דפנות מגיעות לסכך. ושתי הבנות חלוקות הן ביסוד דין דפנות מגיעות לסכך.

[43:17] ויש כמה נפקותות בין הריטב"א לתוספות. הנפקא מינה הראשונה כתב הערוך לנר (סוכה ב: ד"ה בגמרא משלט שלטא בה עינא)³⁶, כמה דפנות צריכות להגיע לסכך כדי שיהא ההיתר. לתוספות, שהוא דבר הנראה לעין, שהעין נמשכת מכח הדופן עד הסכך, די בדופן אחת, שמכחה כבר תימשך העין. אבל לריטב"א צריך דוקא שיהא מוקף מכל הצדדים, כמו שכתב שרק מכח שמוקף מכל צדדיו מתעורר להשיב אל לבו. וכלשון הערוך לנר: "דלפי' רש"י ותוס' ור"ן גם בזה יש היכר דדרך הדופן האחד שלטא עינו עד הסכך ורואה אותו אבל לפי' הריטב"א דוקא בעינן שכל הדפנות של הכשר סוכה יגיעו עד הסכך".

[43:51] ועוד נפקא מינה לדברי הרשב"א (עירובין ג.)³⁷. שמבואר שם שאם קורת המבוי רחבה שבעה טפחים, אף שבדרך כלל קורת מבוי טפח, כשרה אף כשמונחת למעלה מעשרים אמה, כמו בסוכה. וכלשוננו: "אבל כשרחבה שבעה כשיעור סוכה, נראה שאינו צריך למעט, דהא שלטא ביה עינא כיון דכותלים מגיעים לה". ודברי הרשב"א אינם אלא לדעת התוספות. שלתוספות החילוק בין מבוי לסוכה הוא שבמבוי אין הקורה אלא טפח, דבר קטן, ובזה לא מהני דפנות מגיעות, ולכן מתאימים דברי הרשב"א, שכשתהא הקורה שבעה טפחים, כבסוכה שהיא שבעה טפחים, תכשר אף במבוי. אבל לריטב"א, שהענין הוא שמוקף מכל צדדיו ונתון תחת כיסוי, לא תועיל אף קורה של שבעה טפחים, שהרי אין למבוי כיסוי.

ח. בסוכה שיש בה יותר מד' אמות

[44:46] עוד מבואר בגמרא, שלר' זירא, שהפסול משום שצריך שהסכך יעשה צל ולמעלה מעשרים אמה אינו עושה צל, אם יש בסוכה יותר מד' אמות על ד' אמות כשרה אף למעלה מעשרים, שכיון שרחבה כל כך יש בה צל אף כשגבוהה יותר מעשרים אמה. וכבר הבאנו קושיית התוספות (סוכה ב: ד"ה יש בה יותר מארבע אמות), שמשמע שכשיש בה ד' אמות כשרה אף כשגבוהה הרבה, ותמוה, שהרי צריך שיהא לפי ערך, וסוכה הגבוהה חמשים אמה לא מסתבר שיהא די בד' אמות. ובתירוץ הראשון כתבו שצריך

ערך, שלא יהא הגובה פי חמשה מן הרוחב. שזהו מה שמצינו בסוכה שרחבה ד' אמות, שעליה נאמר שאפשר שתהא גבוהה יותר מעשרים אמה, וערך רוחב ד' אמות לגובה עשרים אמה הוא שהגובה פי חמשה מן הרוחב, וצריך לשמור על ערך זה. ומשמעות התוספות שרק בסוכה הגבוהה יותר מעשרים אמה מתחיל הנידון, שאז יש חשש שאין צל בסוכה, וצריך שתהא רחבה ד' על ד' אמות, וכשגבוהה יותר צריך שתהא רחבה יותר מד' על ד' אמות. אבל בפחות מעשרים אמה כשרה אף כשהגובה יותר מפי חמשה.

[46:09] אמנם רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס (סוכה ב: על תוס' ד"ה יש בה)³⁸ ציין לתשב"ץ (ספר התשב"ץ חלק א' סימן קכ"ו)³⁹, שנקט לא כן, אלא לעולם הערך הוא גובה פי חמשה מן הרוחב, וכשהגובה יותר מפי חמשה מן הרוחב פסולה אף שאינה גבוהה עשרים אמה. כגון אם הסוכה רחבה שתי אמות, אינה כשרה אלא עד עשר אמות גובה, ואם היא גבוהה אחת עשרה אמה פסולה, שלפי ערך הרי היא כסוכה הגבוהה יותר מעשרים אמה. וכלשונו: "שאם היתה רחבה שתי אמו' על ב' אמו' וגבוהה יותר מעשר' אמו' היא פסול' משום דליכא צל למט'". וחידוש נורא הוא בפשט המשנה, דתנן סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, ואין זה כלל בדוקא, אלא הכל תלוי בשיעור גובה פי חמשה מן הרוחב.

[46:56] והתשב"ץ הרגיש בזה, וביאר שמה שסתמו שהפסול הוא בעשרים אמה, הוא משום שאין רגילות לעשות סוכה בפחות מד' אמות, ודרך העולם לעשות סוכה רחבה של ד' אמות לכל הפחות, ובה באמת אין פסול אלא כשהגובה יותר מעשרים אמה. וכלשונו: "וסתמיהו דאינשי סוכה שיש בה ד"א על ד"א עבדי אינשי ולא בציר מהכי".

[47:13] ולדברי התשב"ץ מיושבת ממילא קושית הר"ן שהבאנו לעיל, שהקשה מדוע כשרה סוכה של ז' טפחים כשהגובה י"ט אמה, והרי אי אפשר להכחיש את המוחש שמלאה חמה, ותיירץ שיש בה מיעוט חום החמה. אבל התשב"ץ מכח טענה זו גופה ביאר שבאמת פסולה, ולא התיירו כן מעולם, ולא התיירו אלא כשיש ערך של גובה פי חמשה מן הרוחב. וכתב על דברי הר"ן: "ומה שהעלה הוא ז"ל בתרוץ קושיא זו אינו נכון".

ט. במצות חינוך, שצריך שתיעשה המצוה בהכשר

[47:48] בהמשך הסוגיא (סוכה ב:) הביאה הגמרא ברייתא, שרבי יהודה הוכיח שסוכה שגבוהה למעלה מעשרים אמה כשרה מן המעשה: "מעשה בהילני המלכה בלוד שהיתה סוכתה גבוהה מעשרים אמה, והיו זקנים נכנסין ויוצאין לשם ולא אמרו לה דבר". והשיבו לו "אשה היתה ופטורה מן הסוכה", ואמר להן "והלא שבעה בנים הוו לה". שהיתה יושבת שם עם שבעת בניה, וכשיש שבעה בנים יש לכל הפחות בן אחד שהגיע למצות חינוך. ומוכח שסוכה שלמעלה מעשרים אמה כשרה, ולכן לא אמרו לה חכמים דבר שסוכה זו פסולה.

[48:24] וכתב הריטב"א (סוכה ב: ד"ה א"ר יהודה מעשה בהילני כו')⁴⁰ שיש להוכיח מסוגיין יסוד בדין חינוך, שצריך שהקטן יעשה את המצוה בהכשר גמור, ואין אומרים שלצורך חינוך די שיעשה מעין המצוה. שאם די לעשות מעין המצוה, מה ראייה הביא רבי יהודה שסוכה שלמעלה מעשרים אמה כשרה לעולם, דילמא לעולם פסולה, אלא שכאן, שהענין היה משום מצות חינוך, לא איכפת לן שהסוכה פסולה. אלא ודאי מוכח שצריך שתיעשה המצוה בהכשר, ולכן מזה שלא מיחו בה ולא אמרו לה דבר מוכח שסוכה שלמעלה מעשרים אמה כשרה. וכלשונו: "מהא שמעי' דקטן שמחנכין אותו במצות לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול".

[49:07] וכעין זה מביאר בביאור הלכה (סימן תרנ"ז סעיף א' ד"ה כדי לחנכו במצות)⁴¹ כדבר פשוט, שאב הקונה לבניו ארבעה מינים למצות חינוך צריך לקנות דוקא מינים כשרים, ואינו יכול לקנות אתרוג פסול, וכלשונו: "ופשוט דצריך שיהיו ד' מינים כשרין כמו בגדול". הרי שמצות חינוך צריכה להתקיים במין כשר.

[49:24] אמנם במשנה ברורה (סימן תרנ"ח ס"ק כ"ח)⁴² הביא מחלוקת אחרונים אם במצות חינוך אפשר לצאת באתרוג שאול אף ביום ראשון. שהרי ביום ראשון צריך שיהיו ארבעת המינים לכם, ושאל פסול ביום ראשון, ונחלקו אם אף במצות חינוך צריך דוקא שיהא שלו, או שאפשר לצאת בשאול: "ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאול דהא גם בזה מתחנך הבן למצות". ולכאורה יש כאן שיטה שאין צריך הכשר בדין חינוך, וקשה בתרתי. חדא, שסותר למה שכתב בסימן הקודם בביאור הלכה כדבר פשוט שצריך שיהא האתרוג כשר, ולא הביא שם צד שאפשר באתרוג פסול. ועוד, קשה מראית הריטב"א מסוגיין, שהרי מוכח כאן שסוכה שלמעלה מעשרים אמה פסולה אף למצות חינוך, והיאך רוצה שיטה זו להכשיר.

[50:18] אבל באמת יש כאן חילוק פשוט. דין הריטב"א והביאור הלכה הוא בפסולים שבחפצא, מין פסול, אתרוג פסול, כגון אתרוג מורכב, או סוכה שלמעלה מעשרים אמה, שהסוכה בעצמותה פסולה. בזה הוציא הריטב"א מסוגיין, וכתב הביאור הלכה כדבר פשוט, שצריך שיתקיים בהכשר אף במצות חינוך, ואי אפשר לצאת במין פסול. משא"כ נידון האחרונים שהביא המשנה ברורה בסימן תרנ"ח הוא באופן הנטילה. שיש דין שמצות נטילה תתקיים באתרוג שהוא לכם, ואותו אתרוג כשר בכל הימים, אלא

שביום ראשון צריך שהיה לכם, והוא דין בצורת הנטילה. ובוה יש שיטה שבחינוך אין צריך עד כדי כך. אבל אף שיטה זו תודה שאם האתרוג מורכב, שהוא אתרוג פסול בעצמו, מעכב אף במצות חינוך.

י. אם האם חייבת במצות חינוך

[51:22] עוד בענין חינוך. ידועה מחלוקת הראשונים אם מצות חינוך מוטלת על האב בלבד, או אף על האם.

[51:31] בתוספות ישנים (יומא פב. ד"ה בן שמונה בן תשע מחנכין)⁴³ מבואר שמצות חינוך על האב בלבד, ואין האם חייבת בחינוך: "דחינוך לא שייך אלא באב". וכן פסק המגן אברהם לדינא (סימן שמ"ג ס"ק א')⁴⁴: "אבל אמו אינה מצווה".

[51:44] ואילו לשון רש"י בחגיגה (ב. ד"ה אי זהו קטן כו')⁴⁵ אינו כן, שכתב: "הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות".

[51:53] והתוספות ישנים שם, לשיטתם שהאם פטורה מחינוך, הקשו מסוגיין, שמכח מצות חינוך הוכיח רבי יהודה שסוכה שלמעלה מעשרים אמה כשרה, מזה שלא אמרו חכמים להילני המלכה דבר על סוכתה, והרי הילני האם היתה, ומבואר שיש מצות חינוך אף על האם. ויישבו שהיא עשתה כן למצוה בעלמא, שבאמת היתה פטורה מחינוך, אלא שלמצוה בעלמא חנכה אותם. וכלשונם: "ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכם למצוה בעלמא".

[52:24] והקשה רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס (סוכה ב: ד"ה שם מדרבנן הוא דמחייב)⁴⁶ על תירוצו זה, שהרי בהמשך הגמרא מבואר שרבי יהודה הביא ראיה, חדא שהיה שם בן שהגיע לחינוך, ועוד שכל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים. ושאלה הגמרא למה לי למיתני ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים, וביארה (סוכה ב:): "וכי תימרו קטן שאינו צריך לאמו מדרבנן הוא דמחייב, ואיהי בדרבנן לא משגחה, תא שמע: ועוד, כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים", שהיתה שומעת לחכמים, ועושה אף מה שחכמים אומרים. והקשה רעק"א, לדברי התוספות ישנים, שבעצם היתה פטורה ולא עשתה אלא למצוה בעלמא, מה אמר רבי יהודה שכל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים, והרי אף מדרבנן אינה חייבת לחנכם, ומה הטענה שעשתה מעשיה על פי חכמים, והרי אף לדברי חכמים אינה חייבת. והניח בצריך עיון גדול, וכלשונו: "הא אפי' מדרבנן לא מחייבה איהי לחנך אותם וצ"ע ג'".

[53:25] ובקהילות יעקב (סימן ב') כתב ביאור בזה לפי שיטת התוספות בברכות. דנחלקו רש"י ותוספות בברכות אם מצות חינוך מוטלת על האב בלבד, או שחייבו אף את הקטן עצמו. שיטת רש"י (ברכות מח. ד"ה עד שיאכל כזית דגן)⁴⁷ שהקטן עצמו פטור לגמרי, וכל החיוב על האב בלבד: "ההוא אפי' מדרבנן לא מחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה". ושיטת התוספות שם (ברכות מח. ד"ה עד שיאכל כזית דגן)⁴⁸ שאף הקטן עצמו מחויב במצוות מדרבנן, ומלבד החיוב המוטל על האב יש חיוב אף על הקטן, וכמו שכתבו: "ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן".

[53:52] וכתב בעל הקהילות יעקב שלשיטת התוספות יש לפרש דברי התוספות ישנים. שמה שאמרו שעשתה כן למצוה בעלמא, היינו שאף שהיא עצמה אינה מחויבת במצות חינוך, מכל מקום כיון שהקטנים עצמם מחויבים, כשיטת התוספות, לכן השתדלה שיקיימו את חיובם. וזו היתה המצוה בעלמא שלה, שהשתדלה שיקיימו את חיובם, אף שבעצם אינה חייבת להשתדל בכך, אלא שלמצוה בעלמא רצתה להשתדל שיקיימו חיובם. ועל זה אמרה הגמרא וכי תימרו ואיהי בדרבנן לא משגחה, כלומר שכיון שאינם חייבים מעיקר הדין אלא מדרבנן, לא היתה חוששת לחנכם מצד חיובם דרבנן, משום שבדרבנן לא משגחה. תא שמע, ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים. ובודאי היו חכמים מורים לה להשתדל בחינוכם, כיון שהקטנים עצמם חייבים, והיא רצתה לעשות כמו שיאמרו חכמים, ודאי שהנכון הוא שתשתדל האם שיקיימו בניה את חיובם, אף שהיא עצמה אינה חייבת בכך.

מראה מקומות

על הדף: סוכה ב.; רש"י סוכה ב. ד"ה ושחמטה מרובה מצלתה; רש"י סוכה ב. ד"ה למען ידעו; סוכה ב.; רש"י סוכה ב. ד"ה מתני' סוכה ורבי יהודה מכשיר; רש"י סוכה ב. ד"ה וסוכה תהיה לצל; תוספות סוכה ב. ד"ה יש בה יותר מארבע אמות; רש"י סוכה ב. ד"ה עד עשרים אמה דאדם עושה; תוספות סוכה ב. ד"ה כי עבד ליה דירת קבע; תוספות סוכה ב. ד"ה וכיון דדפנות מגיעות לסכך מישלט

1. 17. ר"ן סוכה א. ד"ה ושחמטה מרובה מצלתה [1:05] [18:40]

ושחמטה מרובה מצלתה. כתב רש"י ז"ל המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו ולא רצה לומר שהסכך המועט יהא בטל לגמרי ברוב המגולה ויהא כאילו אין שם סכך כלל וכמו שראיתי מי שכתב כן דהא אמרינן לקמן בפרק הישן [דף כב:] דמתני' בחמטה דלמטה קאמר אבל [אם] למעלה המסוכך והמגולה כי הדדי נינהו כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת וכיון דכי הדדי נינהו אין כאן מועט שיבטל לגבי המרובה אלא מצלתה דלמטה קאמר שהיא בטלה לגבי חמטה שהיא מרובה הימנה דאע"ג דרבי יהודה לא בעי שיהא הסכך מיצל תחתיו כיון שהוא מכשירו למעלה מעשרים אמה כדמוכחא בגמרא וסיפא דמתני' דברי הכל היא אפ"ה בעי מיהא שיהא מיצל וכל שחמתו מרובה מצלתו אין כאן צל וכן נ"ל פי' לפי' של רש"י ז"ל:

2. רש"י סוכה כב: ד"ה כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת [1:44]

כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת - כשהנקב רחב כשיעור זוז חמתו מרובה למטה כשיעור סלע:

3. תוספות סוכה כב: ד"ה כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת [3:58]

כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת - כשנקב רוחב מלמעלה כשיעור זוז חמתו מרובה מלמטה כשיעור סלע כך פירש בקונטרס והקשה ר"ת דרב פפא גופיה דהכא אית ליה פ' קמא דעירובין (דף טו:) פרוץ כעומד מותר והתם נמי פסקינן הלכתא הכי ועוד קשה דאמר פרק קמא דקידושין (דף יא:) דעבדי אינשי דקרו לפלגתא דזוזא איסתרא אלמא דאיסתרא פחות מזוזא ומפרש רבינו תם כאן מלמעלה מי שמודד האויר מלמעלה כי הדדי כשרה לפי שהוא עומד כפרוץ אבל העומד מלמטה בארץ ומעיין כלפי מעלה ודומה כי הדדי פסולה לפי שהאויר שהוא רחב כי זוזא דומה בעיניו קטן כאסתירא מחמת שהוא רחוק ממנו וראיה לדבר ונהי בעינינו כחגבים (במדבר י"ג:ל"ג) וכוכב גדול בשמים דומה בעינינו כקטן כדמוכח בפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף עג.):

4. סוכה טו. [4:03]

גמ' לימא תיהוי תיובתא דרב הונא בריה דרב יהושע. דאתמר: פרוץ כעומד, רב פפא אמר: מותר. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר: אסור!

5. ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן שס"ח [4:49]

ושצילתה מרובה מחמתה. דקא פריך בגמר' כי הדדי פסולה והא דתנן באידך פירקין שחמטה מרובה מצילתה פסולה הא כי הדדי כשירה לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה. ואמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כזוזא דלעיל כאסתירא דלתחת וקשיה לי לפי' כאן מלמטה הא דדייק' הא כי הדדי פסולה אלמעלה קאי וכו' כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת כשהנקב רוחב שיעור זוז מלמעלה חמתו רחב מלמטה כשיעור איסתרא. והשתא מהאי פירכא משמ' פרוץ כעומד אסור ורב פפא דאמר לעיל פרוץ כעומד מותר אפי' בסכך גופיה. והכא קאסר. וכו'.

6. מלחמת השם סוכה י: [5:10]

אמר הכותב אף לדברי רבינו הגדול ז"ל כרב פפא אתיא דהוא מאריה דפירוקין ומסמיך ליה אדאמרי אינשי דכי אמרי' פרוץ כעומד מותר ה"מ בדופן שבת ובסכך פסול דכי היכי דאגמריה רחמנא למשה התם לא תפרוץ רובא ה"נ אגמריה בסוכה לא תסכך בפסול רובא הא כי הדדי תרוייהו מותרין אע"פ שהוא חשוב כפרוץ לענין הכשרה דסוכה מיהו אין פסולה רבה על הכשרה אבל באויר א"א לומר כן שכיון שאם הם שוין מלמעלה האויר רבה מלמטה הרי נפרץ רובה דסוכה בצל תלה לה רחמנא והרי אין זו עשויה לצל יומם מחורב שהרי חמה רבה עליה מלמטה ומבטלה מתורת סוכה ומש"ה בעינן שוין מלמטה והיינו דאמר רב פפא כי הדדי מלמעלה שפסולה והיינו טעמא משום דכזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת ואזדא רב פפא לטעמיה וזה דבר נכון וברור וכו'.

7. ר"ן סוכה י: ד"ה גמ' אמר רב פפא היינו [5:08]

אבל רבינו תם ז"ל הקשה אי הכי רב פפא הכי מודה בה דכי הדדי מלמעלה פסולה דאמר היינו דאמרי אינשי כוונא מלעיל כאסתרא מלתחת והא איהו דאמר [דף טו.] דפרוך כעומד מותר ולא קושיא הוא דכי אמר רב פפא הכי (דוקא) הני מילי לענין דופן שבת ובסך פסול דכי היכי דאגמריה רחמנא למשה בשבת לא תפרוך רובה ה"נ אגמריה בסוכה לא תסכך בפסול רובא הא כי הדדי שרו והיינו דאתי לן שפיר מתני' דהמקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה אליבא דרב פפא כדאי' בפ"ק שאע"פ שהסכך פסול חשוב כפרוך לענין הכשרה דסוכה כשרה לפי שאין פסולה רבה על הכשרה אבל באויר אי אפשר לומר כן שכיון שאם הם שוים מלמעלה האויר רבה מלמטה וסוכה בצל תליא מלתא הרי פרוך שלה מרובה על העומד וכו'.

8. רא"ש סוכה פרק ב' סימן ב' [6:52]

והקשה ר"ת והא רב פפא גופיה אית ליה בפ"ק דעירובין דף טו: פרוך כעומד מותר ופסקו התם דהכי הלכתא ... ונראה לי דלא שייך להביא לכאן פרוך כעומד דדוקא גבי סכך פסול וסכך כשר המונחין זה אצל זה שייך להזכיר פרוך כעומד כדמיתיי ליה לעיל (סוכה דף טו.) אמתני' דהמקרה סוכתו בשפודין וכו' אבל גבי סוכת סכך ואויר ניתנה הלכה שיהא הצל מרובה וכן מצינו לענין פרוך כעומד של דפנות מועיל קנה קנה פחות משלשה אע"פ שהפרוך מרובה ולענין סכך אינו מועיל מפני שהחמה מרובה ואע"ג שאיסתרא פלגא דוואא אפשר דאיסתרא מטבע נחשת ורחב יותר מזווא וכן מצאתי כתוב בשם ה"ר ישעיה ז"ל.

9. מהר"ן חיות סוכה ב. ד"ה רש"י ד"ה ושחמתה [10:14]

רש"י ד"ה ושחמתה. המיעוט בטל ברוב וכמי שאינו ועל שם הסכך קרוי סוכה. נ"ב כוונת רש"י שלפסול זה אין צריך ראייה מן המקרא רק פסול מצד דלא הוי סוכה כיון שנתבטל המיעוט ברוב ועי' לקמן ו' ע"ב סככה לא בעי קרא ועי' ר"ן לקמן ט' ע"ב דהקשה דלא אשכחן ביטול כה"ג שיהיה אפשר להסיר האיסור ועי' מג"א סי' תקכ"ו מ"ש בשם הר"ן וג"כ כאן איך אפשר שיתבטל הסכך אחרי שניכר ונראה לעינינו ועי' פ"י כאן אולם עיין ר"ן במשנתנו דהכוונה כאן דהצל נתבטל בחמה וכיון דצל הוי דבר שאין בו ממש לא שייך דין ניכר איסור ועפ"ז יש לתרץ קושיית הפ"י מהך דקי"ל בדפנות דכשר בהם פרוך מרובה ולענין ביטול אף על גב דא"ב ממש מ"מ בטל שפיר כמו שמצינו ברמב"ם פ"ט מהל' ברכות ה"ט דנתערב ריח שמברכין עם ריח שאין מברכין הולכין אחר הרוב ע"ש:

10. נזיר מב. [11:04]

אמר מר: וכולם שגילוהו שלא בתער, או ששיירו שתי שערות, לא עשו ולא כלום. אמר רב אחא בריה דרב איקא: זאת אומרת, רובו ככולו מדאורייתא.

11. ויקרא כג, מג [12:41]

למען ידעו דרתיכם כי בספות הושבתי את־פני ישראל בהוציא אתם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם:

12. פני יהושע סוכה ב. [14:51]

במשנה סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ורבי יהודה מכשיר ופירש"י בגמרא מפרש פלוגתייהו עכ"ל. ... ולפענ"ד משום הא לא איריא דכיון דמסקינן בגמרא דכולהו כרבה לא אמרי ההיא ידיעה לדורות וכו' זירא לא אמרי ההיא לימות המשיח הוא דכתיב וכו' רבא לא אמרי דלא משמע להו ההיא דרשא כלל משום קושיא דאביי א"כ מצינן למימר בפשיטות דלרבה גופא דטעמא דרבנן מלמען ידעו סבר ר"י ידיעה לדורות הוא דכתיב וכו'.

13. עירובין ג: [15:29]

אמר ליה רב פפא לרבא, תניא דמסייע לך: מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה יותר מפתחו של היכל ימעט. והיכל גופו חללו עשרים.

14. ערוך לנר סוכה ב. ד"ה ברש"י ד"ה ור"י מכשיר [16:07]

ברש"י ד"ה ור"י מכשיר. בגמרא מפרש פלוגתייהו. לכאורה לא מצינו כן וכן דקדק בפני יהושע אבל לענ"ד י"ל דכוונת רש"י לתירוץ רבא דמפרש טעמא דרבנן משום דסוכה דירת עראי בעינן ולקמן (ז ב) הוכיח מרבי יהודה דמתניתין דס"ל דסוכה דירת קבע בעינן הרי שפיר מפרש פלוגתייהו וגם לפי תירוץ רבה דמפרש טעם דרבנן דלא שלטה בה עינא מפרש פלוגתייהו בעירובין (ג א) דלרבי יהודה לא בעינן כן דביותר מכ' ג"כ שלטה עינא וכו'.

15. ישעיהו ד, ו [16:28]

וְסִפָּה תִּהְיֶה לְצִלְיֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחֲסָה וּלְמִסְתוֹר מִזֶּרֶם וּמִמְּטָר:

16. ריטב"א סוכה ב. ד"ה א"ל אביי אלא מעתה עשה [18:04]

א"ל אביי אלא מעתה עשה סוכה כו'. דקסבר דבעי' שתה' סוכה ראויה לעשות צל וכל שראויה לעשות צל אע"פ שאינה עושה צל מחמת מניע' המקום אין בכך כלום ולא פסלי' לה אלא בשהעיקוב מחמת הסכך שאינו ראוי לצל כמו שהיא עכשיו היינו כל שהיא למעלה מעשרי' דכי מסלקת דפנו' מהכ' ליכא צל סכך שאין הסכך ראוי ליעשות צל ור' יהודה מכשיר מכיון שראוי לעשות צל כשמפילין אותו כדפרישנא במתני' והיינו דאמרין התם דל עשתרות קרני' איכא צל סוכה שאין העיקוב מחמת הסכך שאלו הית' במקום שהחמה זורחת היה עושה צל:

18. ר"ן סוכה א. ד"ה אלא בצל דפנות [20:53]

אלא בצל דפנות. שהצללין מגיעין זה לזה מתוך גבהן של דפנות וא"צ סכך תמהני שהרי אין ספק שאין שום שעה ביום שסכך של ז' על ז' שהוא הכשר סוכה ימנע שלא יכנס חמה תחתיו כל שהוא גבוה כ' וכיון דהאי צל למנוע חמה בעינן ליה כדמוכח פרכיה דאביי אלא מעתה העושה סוכתו בעשתרות קרנים כדאיתא בגמרא היכי אמרינן דעד כ' אמה אדם יושב בצל סוכה וכי יכולין אנו להכחיש המוחש ולפיכך אני אומר מתוך הדוחק דקים להו לרבנן דעד כ' אמה מגין הסכך וממעט חום החמה למי שהוא יושב תחתיה שאינו מתחמם בה כל כך כאילו היה מגולה ויש לזה הוכחה בגמרא והארכתי בחדושי:

19. ויקרא כג, מב [27:21]

20. ר"ן סוכה א. [30:34]

ונ"ל דמשום הכי משמע לן הכי לפי שאי אפשר לומר שהתורה תצוה מה שאי אפשר לעמוד עליו דבאיזה דבר נשער אם הבנין ראוי לשבעה בלבד או ליותר מכן משום הכי משמע לן דבשעור שאפשר שיעשה בו דירת עראי תליא מילתא:

21. ריטב"א סוכה ב. [31:26]

פירשו בתוס' דאביי סבר דאם אית' דקרא אתא לאשמעינן דבעינן סוכה דירת עראי הוה לן למימר דתהוי ממש סוכת עראי ונפסיל אותה כשהיא בנין חזק ואמאי מכשרי' לה כשהיא בנין חזק ורבא אהדר ליה דכל היכא דהוי שיעור דחזי לעראי כדרך בני אדם אין עראי מעכב ואפילו עשאה קבע כשרה ואין לפוסלה אלא קבע וא"א לעשותה עראי וכו'.

22. מנחות קג: [31:26]

וכי אין נבללין, מאי הוי? והא תנן: אם לא בלל - כשר! אמר רבי זירא: כל הראוי לבלילה - אין בילה מעכבת בו, וכל שאינו ראוי לבלילה - בילה מעכבת בו.

23. סוכה ג: [32:45]

לימא רבי היא ולא רבנן? אפילו תימא רבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא לענין סוכה, דדירת עראי היא, אבל לגבי בית, דדירת קבע הוא, אפילו רבנן מודו דאי אית ביה ארבע אמות על ארבע אמות, דיירי ביה אינשי, ואי לא, לא דיירי ביה אינשי.

24. יומא י: [34:04]

סוכה טעמא לחוד, רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, ומיחייבא במזוזה. ורבנן לטעמייהו, דאמרי: סוכה דירת עראי בעינן, ולא מיחייבא במזוזה.

25. ב"ח אורח חיים סימן תרל"ג [36:08]

ורבא ס"ל דטעמא משום דכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים דמשמע סוכה של שבעה ותו לא דהיינו דירת עראי דדי לה במחיצות קלות והילכך עד עשרים אמה שלפי השיעור ראויה לעשות במחיצות עראי אעפ"י שעושה אותה קבע במחיצות של ברזל נמי נפיק למעלה מכ' אמה דצריך לעשות יתדותיה ומחיצותיה קבועים שלא תפול כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק ומשמע לי דהיינו שעושה מחיצותיה ביתדות עראי ואירע שלא נפלה ואפ"ה לא יצא א"נ שלא היו המחיצות מגיעות לסכך דיכולה לעמוד ביתדות

עראי ואפ"ה מאחר שגובה הסכך הוא למעלה מכ' שאם היה עושה מחיצותיה מגיעות לסכך היה צריך לעשות יתדותיה קבועין גם עתה שאין מגיעות לסכך נמי לא נפיק ידי חובתו וכו'.

26. ריטב"א סוכה טז. [36: 31]

מתני' המשלשל דפנות מלמעלה למטה והוא לה מחיצה תלויה אם גבוהו' מן הארץ ג' טפחים דליכא לבוד פסולה דלא אמרי' גוד אחית מחיצתא פחות מכאן כשרה דאמרינן לבוד ואפילו אין בה אלא שבעה ומשהו פסולה מלמטה למעלה אם גבוהות מן הארץ עשרה טפחים כשרה דאמרינן גוד אסיק מחיצה מיהו במחיצה שאין בה עשרה לעולם לא אמרינן גוד אסיק מחיצתא. רבי יוסי אומר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה דאמרי' גוד אחית מחיצתא וצריך שיהיו מכוונות כנגד הסכך:

27. ר"ן סוכה ב. [36: 40]

וגרסי' תו בגמ' [דף ד.] היתה גבוהה מכ' אמה ובנה בה עמוד גבוה עשרה טפחים ובו הכשר סוכה סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא א"ל רבא בעינא מחיצות הניכרות וליכא. פירוש דאע"ג דלגבי שבת אמרינן גוד אסיק לא אמרינן הכי לגבי סוכה דבעינן בה מחיצות הניכרות כעין דירה ולא דמי לסכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין דשילחי פירקין [דף יח.] דפי תקרה חשיב מחיצות הניכרות טפי מעמוד ואפשר דעמוד כיון דלענין שבת חולק רשות לעצמו והרי הוא כאילו מוקף מחיצות אפילו אין ממנו ולכותל ד"א פסולה ולא אמרינן ביה דופן עקומה:

28. שער הציון סימן תרל"ג אות ה' [37: 15]

הרי"ף ושאר פוסקים. ולכאורה לפי זה היה לנו להכשיר בשאין הדפנות מגיעות לסכך כשהם נמוכים למטה מכ', שהרי בזה לא בעינן שיהיו המחיצות חזקות, ואפשר בשביל הקנים הגבוהים שעליהם מונח הסכך, שצריכים להיות חזקים ועבים כשל בית שלא ישתברו מחמת גבהן. ועיין בב"ח שכתב עוד טעם לפסלם.

29. פני יהושע סוכה ב. [37: 19]

בתוס' ד"ה כי עביד לה כו' ואע"ג דיש לפרש קרא כו' משמע ליה דאתא קרא לאורויי לך מידת גובה עכ"ל. ונראה דהיינו מדכתיב בסוכת תשבו היינו סכך אלמא דעיקר קפידא דקרא בדירת עראי היינו על הסכך שיעשה הסכך בענין שלא יצטרך לעשות הדפנות בנין קבע וע"כ היינו בענין הגובה וכדפרישית בסמוך במימרא דרבי זירא לענין צל דפנות כן נ"ל לפרש דברי התוס' ולמאי דפרישית בסמוך דרבא ס"ל כטעמא דרב שהובא בירושלמי א"כ בלא"ה א"ש טפי בפשיטות:

30. שפת אמת סוכה ב. ד"ה בר"ה כי עביד [39: 01]

מיהו לר"י דמכשיר קבע קשה הא דאמרי' דהוי סי' קללה ובריש תענית משמע דהכל מודין בזה אבל לתי' התוס' י"ל דגם ר"י מודה דבגוף הסכך לא הכשירה תורה קבע, אך טעמא לא ידענא מנ"ל הא כיון דדרשא דרבא לא ס"ל לר"י:

31. תענית ב. [39: 26]

מאימתי מזכירין גבורות גשמים? רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג. אמר לו רבי יהושע: הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה הוא מזכיר? אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בעונתו. אמר לו: אם כן, לעולם יהא מזכיר! אין שואלים את הגשמים אלא סמוך לגשמים. רבי יהודה אומר: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג, האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. ביום טוב ראשון של פסח, הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר.

32. שו"ת אור גדול סימן נ"ה אות י' [39: 35]

ונראה ראי' לזה מתוס' ריש סוכה (ב' א') ד"ה כי דהקשו מגשמים סימן קללה בחג, ותרצו דסכך דוקא עראי, ובריש תענית איתא דגם ר' אליעזר ס"ל דגשמים סימן קללה בחג, ואביי אית לי' סוכה (ז' ב') דר' אליעזר ס"ל סוכה דירת קבע בעינן, וא"כ תקשה לדידי' מריש תענית דגשמים סימן קללה לר' אליעזר, וע"כ דבסכך גם למ"ד דירת קבע בעינן עכ"ז בסכך אינו אלא עראי וא"כ ממילא דאין ראי' מהא דבעינן בסוכה.

33. שו"ת מרחשת סימן ט"ו [39: 37]

אבל לפ"ז תשאר קושית התוס' שם אמאי הווי גשמים סימן קללה בחג יחזקנו בנסרים לר"י, והא ר"י ודאי ג"כ ס"ל דסימן קללה הוא שהרי בתענית (ב.) ס"ל שאינו מזכיר גבורות רק ביו"ט האחרון של חג יעו"ש, וצ"ע:

34. לבוש אורח חיים סימן תרל"א סעיף ג' [40: 09]

סעיף ג וצריך לכתחלה שלא יעשה כיסויה עב מאוד, אלא כדי שיהיו הכוכבים הגדולים נראים מתוכה, שכן הוא משמעות לשון סוכה הנאמר בתורה שסתם סכך דרכו להיות כן, אבל בדיעבד אפילו מעובה כמין בית כשרה, דמכל מקום שם סוכה עליו, במה דברים אמורים כשהיא באופן שאין הכוכבים נראים מתוכה אבל המטר יכול לירד לתוכה, שאע"ג שאין הכוכבים נראים כיון שיכול המטר לירד לתוכה שם סוכה מיקרי, אבל אם היא מעובה כמין בית ממש עד שאין המטר יכול לירד לתוכה פסולה, שאין זה שם סוכה עליו אלא כבית מקורה, ויש מכשירין, ויש להחמיר(ב):

35. ריטב"א סוכה ב: [42: 28]

כמאן אזלא הא דא"ר יאשיה וכו' וכיון דדפנות מגיעות לסכך משלט שלטא ביה עינא. פירוש לאו משום דהשתא דדפנות מגיעות לסכך מעיניי בה טפי דהא אמאי ותו הרי מבוי שהדפנות מגיעות לקורה ופסליה ליה משום דליכא היכר ודוחק הוא לומר דשאני התם שאין הקורה רחב' אלא טפח. אלא עיקר הפירוש דאף על גב דכל למעלה מעשרים אמה אין דרך להגביה עיניו מ"מ כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעירובין ושלישית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוס' ועומד תחת קירו' א"א שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך וכן פי' מורי ר' נר"ו:

36. ערוך לנר סוכה ב: ד"ה בגמרא משלט שלטא בה עינא [43: 20]

בגמרא משלט שלטא בה עינא. רש"י ותוס' ור"ן פירשו דדרך דפנות שלטא עינא בהסכך ולכן הקשו מה בין מבוי לסוכה ותרצו אבל הריטב"א כתב בשם מורו דאין הפי' דכיון דהדפנות מגיעות לסכך שלטא ב' עינא טפי אלא הכי פירושו כיון דהסכך מוקף ב' מחיצות כהלכתן ושלישית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוסה ועומד אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת הסכך ע"ש ולכאורה יש נפקותא בין ב' הטעמים אם רק דופן א' מגיע לסכך דלפי' רש"י ותוס' ור"ן גם בזה יש היכר דדרך הדופן האחד שלטא עינו עד הסכך ורואה אותו אבל לפי' הריטב"א דוקא בעינן שכל הדפנות של הכשר סוכה יגיעו עד הסכך למען יראה עצמו מכוסה ועומד והשתא כיון דקאמר דפנות מגיעות לסכך ולא קאמר דסגי בדופן א' לבד יש קצת ראי' מזה לפי' הריטב"א:

37. רשב"א עירובין ג. [43: 54]

ומהא דקאמר רב אילעא אמר רב רחבה ארבעה אע"פ שאינה בריאה ואם יש לה אמלתרא אע"פ שגבוהה מעשרים אינו צריך למעט. שמעינן מינה דאפילו בקורה רחבה ארבעה אם היא למעלה מעשרים אמה פסולה. וכן כתב הראב"ד ז"ל. אבל כשרחבה שבעה כשיעור סוכה, נראה שאינו צריך למעט, דהא שלטא ביה עינא כיון דכותלים מגיעים לה דבעינן קורה על גבי מבוי כדאמרין לקמן (עירובין ח, ב), וכענין שאמרו בסוכה (ב, ב) לדעת רבה.

38. גליון הש"ס סוכה ב: ד"ה תוס' ד"ה יש בה וכו' [46: 10]

תוס' ד"ה יש בה וכו'. לפי חשבון ד"א לעשרים. עי' תשובת תשב"ץ ח"א סימן קכו:

39. ספר התשב"ץ חלק א' סימן קכ"ו [46: 11]

וכיון דטעמא דת"ק משום צל הוא וכדפרי' רבי זירא ואשמועינן תנא דכל שהיא רחבה אחד מחמשה בגובהה דהיינו ד"א על ד"א בגובה ד' אמה כשרה מינה ילפינן דאי גבוהה טפי צריכה שתהא רויחא טפי אחד מחמשה בגובהה שאם היא גבוהה ל' אמו' בעיא שתהא רחב' ו' אמו' על ו' אמו' דהכ' קי"ל לתנא דמתני' דבעיא דתהא רויחא אחד מחמשה בגובהה כדי שתהי' עושה צל למט' ובודאי דעל כרחין אית לן למימר הכי דא"א דגבוהה עשרים אמה ומשהו וגבוהה שלשים אמה יהיו שוות למנוע חמה מליכנס למט' כל שהיא רחבה ד' אמו' ומשהו שאין להכחיש המוחש וכיון דלמעלה מעשרים כל שהוא מתרבה הגובה אתה צריך להרבו' הרוחב על אותו שיעור דהיינו אחד מהם ה"נ כל שהיא בצירא מד"א על ד"א אתה צריך להפחית' הגובה שאם היתה רחבה שתי אמו' על ב' אמו' וגבוהה יותר מעשר' אמו' היא פסול' משום דליכא צל למט' דאנן לא אמרינן דעד עשרים מתכשרה כל סוכה שהיא מד' אמו' ולמטה אבל אמרי' שאם היא ד"א על ד"א כשרה עד כ' אמה.

40. ריטב"א סוכה ב: ד"ה א"ר יהודה מעשה בהילני כו' [48:24]

א"ר יהודה מעשה בהילני כו'. עד כל מעשיה לא היתה עושה אלא ע"פ חכמים. מהא שמעי' דקטן שמחנכין אותו במצות לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול דהא מייתי' ראית בשמעתין מסוכה של הילני משום דלא סגי' דליכא בבניה חד שהגיע לחנוך דבעי סוכה מעלייתא מקרא מלא דכתיב חנוך לנער על פי דרכו וגדולה מזו אמרו במסכ' עירובין גבי זמן בי"ה ליטעמיה לינוקא דלמא אתי למיסרך והוצרכתי לכתוב זה לפי שראיתי חכמים טועים בזה:

41. ביאור הלכה סימן תרנ"ז סעיף א' ד"ה כדי לחנכו במצות [49:08]

כדי לחנכו במצות - ופשוט דצריך שיהיו ד' מינין כשרין כמו בגדול:

42. משנה ברורה סימן תרנ"ח ס"ק כ"ח [49:25]

כיון שלא יצא מידו ש"ד - ר"ל דעיי'ז אין הקטן קונה כלל ולכן מותר אפילו בלא הגיע לעונת הפעוטות וה"ה אם לא מקנה ליה כלל לקטן או שאומר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחלה דהו"ל כשאל כנ"ל בס"ג אלא דבכל אלו העצות לא מהני רק לגדול שיהיה יכול אח"כ לצאת בו אבל הקטן לא יצא בנטילה כזה דהא אינו שלו ולא מקרי לכם ולא קיים בו אביו מצות חינוך ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאל דהא גם בזה מתחנך הבן למצות וכן משמע במרדכי בשם ראב"ן:

43. תוספות ישנים יומא פב. ד"ה בן שמונה בן תשע מחנכין [51:31]

ור' אומר דחינוך לא שייך אלא באב אבל באדם אחר לא שייך ביה חינוך הלכך נמי אין נזהרין להפרישו ומעשה דהילני המלכה שישבה היא ושבעה בניה בסוכה שמא הוה להם אב וחנוכם בכך ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכם למצוה בעלמא.

44. מגן אברהם סימן שמ"ג ס"ק א' [51:39]

ומלתא דנפיק מיניה חורב' כגון תקיע' שופר שהקול נשמע לרבים ויבואו לתקוע בשבת ב"ד מצווין להפרישו (ר"ן פ"ג דר"ה) וכתב הב"ח דגבי טומאה מצווין להפרישו אפי' לא הגיע לחינוך אבל דעת רמ"א ב"ד סי' שע"ג דאין מצווין להפרישו וכ"ד רוב הפוסקים ופשטא דגמרא: אביו מצווה. אבל אמו אינה מצווה וכ"ה בנזיר דף כ"ט ובת"ה סי' צ"ד ומעשה דהילני בסוכה דף ב' שהושיבה בניה בסוכה ע"ש היא החמירה על עצמה (תשו' מהר"מ ד"ק סי' ר') עסי' תרי"ו ומשמע בנזיר דאין מחויב לחנך בתו ע"ש ובתו' בנזיר הקשו מ"ש דבי"ה מחויב לחנך בתו ע"ש ואפשר דכל המצות דמי לי"ה וצריך לחנכם וכן הובא בילקוט אמור דף קע"ח ע"ג:

45. רש"י חגיגה ב. ד"ה אי זהו קטן כו' [51:46]

אי זהו קטן כו' - אבל מכאן ואילך אף על פי שאינו חייב מן התורה הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות:

46. גליון הש"ס סוכה ב: ד"ה שם מדרבנן הוא דמחייב [52:24]

שם מדרבנן הוא דמחייב. עיין יומא דף פב ע"ב בת"י ד"ה בן שמנה ובמ"ש שם היתה מחנכתם למצוה בעלמא וק"ל ואיך אמרי' בסוגי' וכ"ת קטן שא"צ לאמו מדרבנן הוא דמחייב ואיהי בדרבנן לא אשגחה ת"ש ועוד וכו'. הא אפי' מדרבנן לא מחייבה איהי לחנך אותם וצ"ג:

47. רש"י ברכות מח. ד"ה עד שיאכל כזית דגן [53:38]

עד שיאכל כזית דגן - ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיך אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (ברכות דף כ:): מיהו כיון דמחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי ההוא אפי' מדרבנן לא מחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכה. ובעל ה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכוותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיך ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבר טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי:

ופרש"י דמחויב דרבנן מחויב קרינן ביה אבל קטן שהגיע לחינוך לא מיקרי מחויב דרבנן דאביו חייב לחנכו אבל עליו אין שום חיוב וקשה לפירושו מכל מקום כיון שאינו מן התורה אינו מוציא אחרים שמחויבים ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן אם כן אינו פוטר את אביו וכו'.